

Ebeveynlerin Çocuklarını Sosyal Medyada Teşhiri: Çocuk Hakları Bağlamında Bir Değerlendirme

CANSU DURSUN*

Özet

Hızlı bir değişim içerisinde olan dünyada sosyal medya ve kullanım biçimleri değişirken, çocuğun konumu da sürekli olarak değişmektedir. Her bir kuşak, bir diğerinden daha dijital hale gelmeye başlamıştır. İnternetin içine doğan, büyüyen çocuklar ister istemez bu sanal ağın içerisinde yer almaktadır. “Sharenting” kelimesi İngilizce’de share (paylaşmak) ve parenting (ebeveynlik) kelimelerinin birleşiminden türetilmiş, çocuğa dair hikaye ve görselleri sürekli sosyal medyada paylaşan bir ebeveynlik anlayışını ifade eder. Bu çalışmada ebeveynin çocuğunu sosyal medyada görünür hale getirmesi ve sharenting kavramı tartışılacaktır. Her anı sosyal medyada ebeveyn tarafından sergilenen çocuğun mahremiyet hakkının ihlali ile Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) ve “unutulma hakkı” çerçevesinde çocuğun ihlal edilen hakları üzerine yoğunlaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Dijital Yaşam, Sosyal Medya, Çocuk Hakları, Sharenting

Abstract

In this rapidly changing world while social media and usage patterns change, the child’s position is constantly changing as well. The next generation starts to become more digital than the previous one. The children who are born into the Internet and grown up in this environment are inevitably in this virtual network. Sharenting refers to a kind of parenting that is derived from the combination of the words “share” and “parenting” in English, where those types of parents constantly share the stories and the photos of their babies or children on social media. In this study, the concept of parents’ overuse of social media to share photos and activities of their children and the concept of sharenting will be

discussed The focus has been on the violations of the *child's right to privacy*, which is performed by the parents on social media at the moment, and on violations of *the child's right to be forgotten* in the frame of United Nations Convention on the Rights of the Child (1982) and the right to be forgotten.

Keywords: Child, Digital Life, Social Media, Children's Rights, Sharenting

Çocuk ve Çocukluk

Değişen çocukluk algısı Orta Çağ'dan günümüze kadar farklı evrelerden geçmektedir. Antik Çağ'dan Orta Çağ'a kadar geçen sürede çocukluk kavramına rastlanmadığı görülmekteyken, Orta Çağ'da çocukluk fikrinin var olup olmadığı tartışmalarına rastlamak mümkündür. Philippe Ariès *"Centuries of Childhood A Social History of Family Life"* isimli kitabının ilk bölümü *"The idea of Childhood"* kısmında çocukluğun keşfi, çocukların elbiseleri ve iki farklı çocukluk ortaya çıktığına değinmiştir. Çocukluğun 16. yüzyıldan önce bilinmediğine işaret eden Ariès, 13. ve 14. yüzyılda çocukluk fikri yokken, 14.yüzyılda "Kutsal Çocukluk" kavramından söz eder (Ariès, 1962, s. 36). Modern çocukluk anlatısı artık yapaydır. Henüz keşfedilemeyen çocukluk icat edilerek biçimlendirilmek istenir. İcat edilen çocukluk kültürel oluşumla desteklenir, çocukluk paradigması çocukluk ve yetişkinliği ayırır (Şirin, 2012, s.12).

Çocukluk, insanlığın ilk varoluşundan beri olan ve insanlığın sonuna kadar da var olmaya devam edecek bir dönemdir. Bir kavram olarak çocukluk ise modern zamanların bir yarattısı olarak kendini göstermektedir (Özcan, 2017, s.92).

Çocukluk ile yetişkinliğin birbirinden ayrılması yüzyıllar sürse de günümüzde sınırların yine belirsizleştiğini savunan yazarlar da vardır (Güçlü, 2016, s.5). Postman bu yazarlardan biridir. Postman; "çocukluk fikrini Rönesans'ın en büyük icatlarından birisi" olarak ifade eder. Çocukluk kaçınılmaz biçimde kültürel bir ürün olarak değil, biyolojik bir kategori olarak tanımlanmaya başlamıştır (Postman, 1995, s. 8, 89).

Orta Çağ'da görünür hale halen çocukluk, ilgi gören bir alan olarak 1980'lerde çocukluk sosyolojisi (Mayall, 2018, s. 9) ile ivme kazanmıştır. Her toplumsal dönemde farklı bir çocukluğa rastlamak mümkündür. İlk dönemlerde ayıp, günah kavramlarıyla örtüşen çocukluk dönemi günümüzde korunmaya muhtaç, gözetilen, takip edilen bir şekle bürünmüştür. Değişen çocuk ve çocukluk algısıyla birlikte, çocukluk aracılığıyla değişen sosyal

ilişkiler ve ebeveynlik pratiklerini açıklamak mümkün olacaktır. Güçlü'ye (2016, s.7) göre; “çocukluk sosyal bir inşadır. İnsan gruplarının ne doğal ne de evrensel bir özelliğidir. Çocukluk, toplumların spesifik yapısal ve kültürel bir ögesidir”. Antropolog Jean La Fontaine 1980'lerde çocuklukla ilgili yeni fikirleri tartışmak için London School of Economics'te toplantılar düzenlemiş ve çocuk kavramının ilişkisel olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca çocukların ne ölçüde birey statüsünde oldukları ya da olabileceklerini görmek için La Fontaine bireycilik teorisini kullanmıştır (Mayall, 2018, s. 23). Rousseau'nun Emile kitabı çocuğun yeteneğinin ortaya çıkarılmasında ayrıca bir yol gösterici niteliğindedir.

Çocukluk yaşam sürecimizin doğal ve değişmez halkalarından biridir ve sosyo-kültürel bir kavramdır. Çocukluk anlayışında ekonomik ve çevresel koşullara bağlı olarak meydana gelen değişimler çocukların toplumsal koşullarını da etkilemektedir. Çocukluk sadece biyolojik bir kavram değil psikolojik, sosyolojik, tarihsel bir kavramdır (Güçlü, 2016, s.3).

Günümüzde çocuk ve çocukluk kavramları değişirken, bu kavramlara atfedilen anlamlar da değişkenlik göstermektedir. Çocuk, yetişkinin küçük bir modeli değil, kendine has ve bağımsız bir bireydir. Yeni medya teknolojilerinin hayata nüfuz etmesiyle birlikte çocukluk prototipi değişirken, dijitalleşen dünyada varlığını sürdüren bir çocukluk yaratılmıştır.

Dijital Dünyada Çocuk

Sosyal medya çeşitli formları barındırmaktadır. Bilgi iletişim teknolojilerinin git gide gelişmesi iletişim kolaylığı sağlamanın yanı sıra, sosyal medyada hakların ihlal edilmesini de ortaya çıkarmaktadır. Dijitalleşen yaşam içerisinde çocuk kavramı ve çocukluk figürleri değişim göstermektedir. Aile yapısının farklılığı temel alınıp düşünüldüğünde; geleneksel aileden modern aileye farklılık gösteren çocukluk, artık internetin herkes tarafından aynı şekilde ulaşılabile hale gelmesiyle tek tip bir çocuk prototipi ortaya çıkarmıştır. Dijital dünyaya doğan çocuğun ebeveyni de aynı şekilde bu çağı takip etmek durumundadır.

Sosyal medyanın belirleyici, yönlendirici, büyüleyici etkisi ile, çocuğun artık aile ve okul dışında bilgi kaynağı ve eğiticisi olarak kabul edeceği bir mecra olarak internet; hayatın merkezinde yer almaktadır. Sosyal medya sadece bilgilerin yayılmasında değil iletişim, paylaşım, özel hayatın görünür hale getirilme çabasında da bir araç vazifesi görmektedir. Herhangi bir yaş kısıtlaması olmaksızın sosyal medyada Facebook, Instagram hesaplarına

erişimin mümkün olduğu uygulamalar aracılığıyla dijital dünyanın izinden giden, hatta sürüklenen bir çocukluk ortaya çıkmıştır.

Edelman, Y kuşağının bakış açılarını, markaların hayatlarındaki yeri ve kültürel değişimlerin onların üzerindeki etkisi gibi birçok konuyu içine alan “8095” araştırmasına ait 2012 verilerini yayınladı. Araştırma bu yıl ilk defa, Türkiye’deki Y kuşağına yönelik istatistikleri de içermektedir. Bu istatistiklerden bazıları şu şekildedir (Kural, 2013):

- “Dünyadaki 7 milyar nüfusun 1,8 milyarını oluşturuyor (ki bu da dünyadaki en geniş nesil).
- 2025 yılı itibariyle dünya çalışan nüfusunun % 75’ini oluşturması bekleniyor.
- 2018 yılı itibariyle bir önceki nesilden daha fazla harcama gücüne sahip olacaklar.
- En küçüğü 18 en büyüğü 33 yaşında.
- Ekonomik belirsizlikler, 11 Eylül, Tsunami, internet, akıllı telefonlar ve Facebook hayatlarını değiştiren etkenler.
- i nesli veya Z nesli olarak bilinen “IT nesli” artık oluştu, en büyükleri 17 yaşında. Y kuşağını anlayamazsak, Z kuşağını hiç anlayamayacağız.”

Y kuşağının çocuğu olarak dünyaya gelen Z kuşağı 21.yüzyılın ilk neslidir. Z kuşağı bir önceki kuşağa göre daha şanslı konumdadır. Kuşaklararası fark azalırken, sosyal ve iletişime daha açık bir nesil hayatın içerisinde yer alacaktır. Daha küçük yaşlarda internetle tanışan ve yeni teknolojilere ayak uyduran nesil, hayatın kolaylığı ile iş yaşamında ve özel hayatta daha hızlı biçimde işlerini çözümlenecektir. Z kuşağından önceki kuşaklar (özellikle baby-boomers dönemi) çalışmak ve kazanmak için çok fazla efor sarf ederken Z ve ardından gelen K kuşağının yeni bilişim ve teknolojik araçlar sayesinde çok çaba sarf etmeden başarıları ve hızlı bir yaşamı elde etmesi olağandır. Değişen bu kuşakları bir şemsiye altında toplayan kuşak ise “dijital kuşak” olarak adlandırılabilir. Dijitalleşmeyle beraber hayatımızda yer alan bilgi bilişim teknolojileri aynı zamanda, kişisel alanlarımızı kolaylaştırdığı kadar istila da etmektedir.

Enformasyon ve iletişim çağında yaşanan değişimler başlıca aileyi, dolayısıyla da çocukları etkilemiştir. Küreselleşmeyle birlikte özel ve kamusal alandaki sınır aşmıştır.

Küreselleşme kavramı teknolojilerin, piyasanın, turizmin ve enformasyonun küreselleşmesidir. Evrensel değerlerin, insan haklarının, özgürlüklerin, kültürlerin ve demokrasinin evrenselliğinin küreselleşmesidir. Bu yapıda

evrenselliğin yok olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Baudrillard'ın senaryosu yalındır. Milenyum çağında küresel mübadele sistemi, değerler, evrensellik, dil, kültür, bireyler gibi tekillik egemendir. İnsan hakları gibi evrensel değerler meşruiyet ve otoritelerini de bir ölçüde kaybetmektedirler (Horrocks, 2000, s. 48, 49).

Sennett (2010) Kamusal İnsanın Çöküşü adlı eserinde kamusal alanın hızla dönüştüğüne değinmiştir. Sosyal ağların yaygınlaşması özel ve kamusal alanın ihlaline sebep olmuştur. Ebeveynler çocuklarının gelişimlerini diğer ebeveynlerle paylaşmaktadır. Öyle ki çocuğun adına sosyal medya hesapları açılmakta, eski dönemlerde fotoğraf albümlerini süsleyen fotoğraflar anlık olarak hikaye ve durumlarında paylaşılmaktadır. Bazı ülkelerde sosyal medyada paylaşımlara kısıtlama getirilme hedeflenmektedir. Dijital Age'de¹ Gökhan Ahi ve Gelişim Akademisi sayfasında Serap Duygulu² bu konuda sosyal medya paylaşımlarının kısıtlanmasına dair haberlerin derlemesini sunmuşlardır. Fransa'da Facebook üzerinden paylaşımlara dair kısıtlama getiren Fransız hükümeti mahremiyeti koruma altına almayı hedeflemektedir. Facebook Başkan Yardımcısı Jay Parikh, ailelere yeni bir uyarı sistemi geliştirmiştir, Fransız emniyeti ailelere yönelik "Çocuklarınızın fotoğraflarını Facebook'ta paylaşmak güvenli değil... Çocuklarınızı koruyun"³ mesajıyla farkındalık oluşturmaktadır. Türkiye'de ise yeni yeni konuşulmaya başlanan çocuğun sosyal medyadaki mahremiyet konusu ebeveynler için özellikle boşanma ve veraset durumları söz konusu olduğunda gündeme gelen bir husustur. Fransa'da bu konu ile ilgili henüz bir kanun bulunmamakta, lakin bu konu hakkında Fransız jandarması tarafından bir uyarı metni (2016) yayınlanmıştır.

İnternet yasaları ve internet etiği uzmanı Eric Delcroix (2016) BBC News'te⁴; çocukların ebeveynlerine, fotoğraflarını sosyal medyada paylaştıkları için dava edebileceğini ifade etmiştir. Aynı zamanda empati yapmaları gerektiğini ve çocuklarının paylaştıkları fotoğraflarının paylaşımı açılmasını ileriki dönemde istemeyebileceklerini belirtmiştir. Fransa Le Figaro gazetesi de bu konuda "Çocuklar bazı dönemlerinde fotoğraflarının çekilmesini ve o fotoğrafların paylaşılmasını istemez" şeklinde bir başlık atarak duruma farkındalık kazandırmıştır.

1 <https://digitalage.com.tr/makale/sosyal-aglar-ve-cocuklarin-mahremiyeti/>

2 <http://www.serapduygulu.com.tr/yazi-arsivi/sosyal-medyada-cocuk-istismari-sosyal-medyada-cocuklarin-fotograflarini-paylasmak-mahremiyet-ihlali-midir-1515527112-1515527175.html>

3 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160302_facebook_ebeveynlere_uyari

4 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160302_facebook_ebeveynlere_uyari

Çocuk Haklarının Geldiği Nokta

Çocuk halk dilinde çoğu zaman aşağılayıcı anlamda tıfıl, sabi, sübyan, yavru, ufaklık olarak anılır. Etimolojik ve sosyolojik anlamda ise çocukluk kategorilere ayrılır(bebek, ergen, yetişkin gibi). Hukuk dilinde ise çocuk bir hısımlık deyimi olarak kullanılmaktadır. Ana babadan türeyen evlat anlamındaki çocuk, 18 yaşından küçük ve erginliği kazanamamış olandır (Serozan, 2005, s.3).

Çocuk hakları, insan hakları çatısı altında özel bir hak alanı olarak kavramsallaştırmıştır. Kökeni 1924 Çocuk Hakları Bildirgesine kadar uzansa da çocuk hakları 1989 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi ile dünya gündemine gelmiştir. Bu bakımdan henüz çok yeni bir hak kavramsallaştırması olduğu ifade edilebilir (Erbay, 2012, s.48).

Çocukların korunması ilk olarak 1900'lerin başında çocukların fuhuş pazarına çıkarılmasına karşı önlem alma çabasından çıkmıştır. 20.yüzyılın sanayi kapitalizminde ucuz çocuk işçileri fabrikalarda, madenlerde, gece işlerinde çalıştırılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti döneminde, Cenevre'de çocuk ticaretine karşı, ilk uluslararası konferans toplanmıştır. Nihayetinde 1924'de Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nde çocuk hakları ilk kez korunmaya alınmıştır (Serozan, 2005, s.23).

1959 tarihli Çocuk Hakları Beyannamesi çocuğun yüksek yararı kavramını sistemin merkezine yerleştirmiştir. Ancak, bu metnin hukuki bağlayıcılığı yoktur ve sadece bir iyi niyet göstergesidir. 1989 tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, üçüncü maddesi birinci fıkrasında⁵ çocuğun yüksek yararı kavramını hukuki bağlayıcılığı olan temel bir prensip haline dönüştürmektedir. Bu, Türkiye ve Fransa gibi sözleşmeyi imzalayan ülkelerin iç dinamiklerini etkilemiştir. Ebeveynler ve devlet artık kendi yararlarından önce çocuğun yararına göre hareket etmek zorundadır. Çocuk artık yetişkinlerin görüşünü hesaba katmadan hakkında karar alabilecekleri bir hukuk nesnesi değildir. Çocuk bundan böyle katılım gibi bazı haklarını bizzat kendisinin kullanabildiği hak sahibi bir özne olarak görülmelidir (Şirin, 2017, s.52).

Türk Medeni Kanununda çocukları aileleri tarafından ihmal ve istismardan koruyan maddeler bulunmaktadır. Çocuğun korunmasına ilişkin olarak 346.

5 BM Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 3/1: "Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir."

maddede “Çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü takdirde, ana ve baba duruma çare bulamaz veya buna güçleri yetmezse hâkim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alır” hükmü yer almaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde çocukları ilgilendiren tüm etkinliklerde çocuğun yararı fikrine odaklanılır. Çocuk yararı kavramıyla çocuğun kısa vadeli çıkarı kastedilmemiştir. Geniş kapsamlı gelecekteki ve toplumsal çevredeki “çocuk yararı” kastedilmiştir (Serozan, 2005, s.65).

Çocuğun görülüp, gözetilmesi, yetiştirilmesi eğitim ve öğretimi ve toplum yaşamına hazırlanması, en basit biçimi ile çocuk yararlarının ve haklarının özellikle, gelecekteki yarar ve haklarının korunmasını kapsar. 1961 Anayasasının 35. maddesinin II. fıkrasında “devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilâtı kurar” ana ilkesini getirmiştir. 1982 Anayasasının 41.maddesinde “Çocuklar başta olmak üzere, ailenin her bir ferdi temel insan hakları, birey ve vatandaşlık haklarına sahiptir” ilkesi yer almaktadır.

Freeman’a göre, çocuk hakları hareketi, çocuğu koruma anlayışından çocuğun özerkliğini, bütünlüğünü ve kişiliğini oluşturma ve geliştirme anlayışına doğru dönüşüm geçirmiştir. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin 12.maddesi pratikte bu felsefenin formülasyonudur (Güçlü, 2016, s.8).

Medya ortamlarında çocuk ve haklarının korunması adına yapılacak iki temel husus sayabiliriz. İlki çocukların gelişimlerine zarar verebilecek içeriklere maruz kalmaktan korunmaları iken bir diğeri ise medya içeriklerine konu olan çocukların korunmasıdır. Haber, televizyon programları ve reklamlarda yer alan çocukların görebilecekleri zararların belirlenmesi ve bunlardan kaçınılması için uyulması gereken kuralların oluşturulması için çalışılmaktadır (Uzun, 2014, s.153). Lakin bu ikili yapının yanı sıra çocuklar kamusal medya bağlamında korunurken, bireysel medyadan da ebeveynlerine karşı korunmaları gerekebilmektedir. “Unutulma hakkı”⁶ ile çocuklar reşit oldukları an itibari ile mahkeme kararı ile internet üzerinde bulunan gönderi ve fotoğrafların içeriklerinin tamamen kaldırılmasını talep edebilirler. Unutulma hakkı “kişisel verilerin korunması hakkının” temelinde ele alınmaktadır. Unutulma hakkı ve kişisel verilerin korunması iki ortak noktada ele alınabilir. Her iki hakkın özünde, bireyin onurlu yaşaması, kişiliğini serbestçe geliştirmesi ve kişisel verileri üzerinde özgürce tasarruf etmesi yatmaktadır (Akgül, 2016, s.14). Ancak unutulma hakkının ortaya çıkması, kişisel verilerin korunması hakkının

temel unsurları arasında yer alan bireyin kişisel verilerine yönelik sildirme hakkı, yaşamını özgürce sürdürmesi adına her zaman yetmeyebilmektedir. Her türlü kişisel verinin sınırsız biçimde kayıt altına alındığı bir kere kayıt altına alınmasından sonra hızlı ve geniş paylaşım nedeniyle ortadan kaldırılmasının oldukça zor olduğu günümüz teknolojisinde, bireyin üçüncü kişilerin gözetiminden kurtulma ve dolayısıyla yaşamını özgür biçimde sürdürebilme isteği unutulma hakkına olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır (Akgül, 2016, s.15).

“Unutulma Hakkı” ile ilgili Anayasa Mahkemesi’nin 3 Mart 2016 tarihli kararı şöyledir: “...Anayasa’nın 17. maddesinde düzenlenen kişinin manevi bütünlüğü bağlamında şeref ve itibarının korunması hakkı ve Anayasa’nın 20. maddesinin üçüncü fıkrasında güvence altına alınan kişisel verilerin korunmasını isteme hakkı ile birlikte düşünüldüğünde devletin bireye geçmişte yaşadıklarının başkaları tarafından öğrenilmesi engellenerek “yeni bir sayfa açma” olanağı verme hususunda bir sorumluluğu olduğu açıktır... Unutulma hakkı kişilerin manevi varlıklarını geliştirmelerine bir fırsat vermek açısından devletin pozitif yükümlülüğünün bir sonucudur... Unutulma hakkı, internet ortamında bir haberin uzun süredir kolayca ulaşılabilir olması nedeniyle kişinin şeref ve itibarının zedelenmesi durumunda gündeme gelmektedir. Bu hakkın amacı, internetin yaygınlaşması ve sağladığı imkânlar nedeniyle ifade ve basın özgürlükleri ile kişilerin manevi varlığının geliştirilmesi hakkı arasında gerekli hassas dengenin kurulmasını sağlamaktır.” (AYM GK, B.2013/5653, T.3.3.2016, Bireysel Başvuru N.B.B. Kararı).

Dijital Yaşamda Çocuğun Var Olmama Hakkı “Mahremiyetin Yıkılışı”

Giddens (2010, s.175) “Mahremiyetin Dönüşümü” adlı kitabında mahremiyeti etkileşimsel bir betimleme değil, pratik eylem planlarını tanımlayan bir ayrıcalık olarak ele alır.

Yaşanan paylaşımların fazlalığı ve çocuk haklarının beraberinde de mahremiyetinin ihlalinin doğurabileceği sonuçları kestirebilmek yakın zamanda mümkün değildir. Ancak akla ilk gelen siber zorbalık, akran zorbalığı ve sanal zorbalık olmaktadır. Lakin unutulmuş hatta atlanan nokta çocukların ilerleyen dönemlerde aileleri tarafından ilk doğdukları andan itibaren fotoğraflarının paylaşılması olmaktadır. Daha doğmadan çocukları adına alınan hesaplar, paylaşılan fotoğraflar ve videolar çocuk 18 yaşını doldurduğu andan itibaren ebeveyni için bir tehdit unsuru olabilmektedir. UNICEF 2017 yılında yayınladığı raporda “Her çocuk, dijital dünyanın sunduğu olanaklardan faydalanabilmeli ve kendilerini bekleyen çevrimiçi

risklerden korunmalıdır” (Unicef, 2017) temel savına ters düşen durum ise ebeveynlerin anlık olarak çocuğun fotoğraf ve videolarına erişimi herkesle paylaşmalarıdır.

Mahremiyetin sınırlarını gizlilik belirler. Mahremiyet ise bir kimsenin kendi alanının bölünmemiş özerkliğinin bölgesidir. Bu alandaki hesaplaşma “ben kimim” “neyim” gibi sorgulamaları içerir. Modernitenin en önemli icatlarından biri olan mahremiyetin zaferi, baş döndürücü bir hızla düşüşünün de başlangıcıdır. Mahremiyet kamusal alanı istila eden ve sömürgeleştirendir (Bauman, Lyon, 2018, s.41).

Çocuğun her halini sosyal medyada paylaşan, paylaşma dürtüsünden kendini alıkoyamayan ebeveyn modeli sharenting’tir. Çocuğun mahremiyetinin bir problem haline gelmesi ileriye dönük olsa da, çocuğun iyi olma halini anlamak adına bazı önlemler alınması gerekmektedir. Mahremiyet baskıcı bir unsur olarak “iki eşit insanın aralarındaki bağı müzakere etmesi” (Giddens, 2010, s.9) olarak da tanımlanmaktadır.

Çocuk hakları ihlaline her alanda rastlamak mümkün görünmektedir. Genel olarak siyasi çevre, eğitim kurumları, ailelerin çocuklarına birey olarak yaklaşmamları ve medya tarafından da çocuk haklarının ihlali hezimete uğramaktadır (Alankuş, 2007, s.38). Lakin bu hezimet yaşamlarımızın çoğunu geçirdiğimiz dijital mecrada son dönemlerde daha da görünür hale gelmektedir.

Ortaya Çıkan Yeni Ebeveynlik Modeli: “Sharenting”

Sharenting kelimesi İngilizce’de share (paylaşmak) ve parenting (ebeveynlik) kelimelerinin birleşiminden türetilmiş, çocuğa dair hikaye ve görselleri sürekli sosyal medyada paylaşan bir ebeveynlik anlayışını ifade eder.

Collins Dictionary’de sharenting kişinin çocuklarını, haberlerini, resimlerini paylaşmak için sosyal medyanın alışılmış kullanımı olarak tanımlarken, Urban Dictionary’de ise ebeveynler çocuklarını anlık olarak çevrimiçi bir ortam olan Facebook gibi sosyal paylaşım sitelerinde çok paylaşması olarak tanımlar.

Bununla anlatılmak istenen ebeveynlerin çocukların yaşamlarını çevrimiçi olarak paylaşmasıdır. Ebeveyn çocuğunun kişisel bilgilerini çevrimiçi paylaşma konusunda kendi karar alır. Ebeveynler her zaman koruyucu değildir. Çünkü çevrimiçi paylaşımlar çocuklara zarar verebilir (Steinberg, 2017, s. 842, 843). Bazı ebeveynler çocuklarının yaşamlarını paylaşmalarının da ötesinde hobi olarak da sosyal medyada paylaşım yapabilirler.

Sosyal paylaşım siteleri (SNSs) insanların paylaşım ve benlik sunumlarını resim, tanımlama, hikaye ile yaptıkları önemli bir sosyal platformdur. Sosyal paylaşım sitelerinde özellikle facebook'ta ebeveynler çocukları hakkında samimi paylaşımlarda bulunurlar. Bu tarz paylaşımlar “ebeveynlerin çocuklarının mahremiyetini bu kadar düşüncesizce ihlal etmeleri nasıl mümkündür?” sorusunu akıllara getirir. Ebeveynler çocuklarının hayata gelmelerini kutlamanın bir yolu olarak paylaşımlar yaparken, diğer yandan gelecekte bunun çocukları için ne gibi sonuçları olabileceğini düşünmemektedirler. Sharenting terimi ile, araştırmacılar bu fenomenin gerçek anlamına odaklanmak yerine ebeveynlerin çocuklarına ait bilgileri ifşa etmesi üzerine yoğunlaşmışlardır (Brosch, 2018, s.76,77).

2014 yılında Michigan Üniversitesi'nde yayınlanan anket sonucuna göre çoğu ebeveyn (%84 anne, %70'i baba) facebook, online forum ve blogları kullanmaktadır. Annelerin yarıdan fazlası (%56) babaların ise %34'ü çocuk sağlığı ve ebeveynlik konularını sosyal medyaya taşımaktadır (2015, s.1). İngiltere'de yayınlanan “Beğenilen Yaşam” 8-12 yaşları arasında çocukların sosyal medya kullanımına ilişkin raporda yer alan önemli nokta ebeveynlerin sosyal medyayı kullanımlarında çocuklarını nasıl etkilediklerini farkında olmamalarıdır. FOSİ (Family Online Safety Institute) “ebeveynler gizlilik ve teknoloji kullanımı üzerine bir araştırma yapmış. Bu araştırma sonucunda ebeveynlerin %19'u çocukları hakkında paylaşım yaptıkları fotoğrafları utanç verici bulabileceğini” itiraf etmiştir (Hanley, 2018).

Sosyal medyada göz kamaştıran ebeveynler (blogger anneler gibi) çocukları ile ilgili bir gönderi paylaşımlarının ardından sahte Twitter ve Facebook hesaplarında aynı fotoğraf ile karşılaşabilirler (Bartels, 2005, s.51). Özellikle bu durum ünlü, takipçisi çok ve tanınmış sayfalar için geçerlidir⁷.

Sosyal medya ebeveynler için pek çok olumlu yarar da sağlar. Ebeveynler Facebook'ta veya blogda çocuklarının hayatlarını paylaşır, arkadaşlarıyla ve aileleriyle bağlantı kurabilirler ve sık sık geri bildirim alırlar. Bu geri bildirimlere de zaman zaman ihtiyaç duyarlar (Steinberg, 2017, s. 846).

Bugünün ebeveynleri dijital kültüre ait çocuk yetiştirirken, bir önceki nesle göre karşılaşılan sorunlar farklılık göstermektedir. Birçok ebeveyn çocuklarının fotoğraflarını doğumdan hemen sonra paylaşmaktadır. Hatta

7 Instagramda “@akademisyenanne” olarak bilinen Doç. Dr. Saniye Bencik Kangal yaptığı Instagram açıklamasında, artık çocuğuyla ilgili paylaşımlarda çocuğunun yüzünü fotoğraf ve videolarda göstermeme kararı almıştır. Çünkü her ne kadar çocuk gelişimi konusunda aileleri bilgilendirmeyi amaçlasa da gelebilecek tehlikelerin farkına varan bir model sergilemiştir.

çocuk daha doğmadan ultrason resimlerini dahi paylaşan ebeveynler bulunmaktadır (Brosch, 2016, s.225). Ana babalar yanı sıra sağlık personeli (özellikle kadın doğum uzmanları ve doğum fotoğrafçıları) kendi çocukları olmasa dahi daha çok reklam amaçlı kontrolsüzce bir başkasının çocuğunu paylaşabilmektedir. Bu fotoğraflarda dünyanın her yerinde #hashtag “etiketleme” sayesinde ulaşılır hale gelmektedir (Erişir, Erişir, 2019, s.54).

Baudrillard’ın milenyum hakkındaki görüşlerine paralel olarak sosyal medya hakkında “tamamen yapay bir süreç” olarak bahsetmektedir. Canetti’nin “insanlığın birden gerçekliklerden kopmuş olduğu” söyleminden hareketle milenyumla ilgili yazılarında sosyal yapaylık, geçicilik müphemlik kavramları öne çıkmış “mış gibi hayatlar” gösterilmeye başlanmıştır (Horrocks, 2000, s.7,9).

Bauman (2018, s.31) gözetimin ; akışkan modern bir dünyada sosyal medya aracılığıyla yeni biçimlere büründüğünü ifade eder. Sosyal paylaşımın temelinde yatan şey kişisel bilgi değiş tokuşudur. Foucault bugün insanların içini döktükleri blogları veya “özel” Facebook gönderilerinin incelenip neyin kamusal neyin özel olduğunun tartışılması gerekliliğini savunmuştur (Bauman; Lyon, 2018, s.9,40,42). Aşırı kişisel bilgilerin çevrimiçi ortamda paylaşılması gelecekte etik ve sosyal sorunlara yol açabilecektir (Altun, 2019, s.78).

Blogger anneler ve sosyal medya fenomenlerinin çocuklarının fotoğraf ve videolarını sürekli paylaşması sonucu çocukları istemeden de olsa tehlikelere açık hale gelmektedir. Çocuğunun bir başkası tarafından tüm gelişim evreleri takip edilebilmekte ve çocukları pedofillerin öznesi olma konumuna sürüklenebilmektedir.

Ebeveynler şimdi ve gelecekte bu paylaşımlar ile çocukların mahremiyet hakkını ihlal etmektedir. Şu anda bu ebeveyn faaliyetlerinin gelecekteki sonuçlarını tahmin etmek mümkün değildir. Temel risk çocuğun gizliliğini kaybetmesiyle ilişkisidir. Brosch (2018) tarafından kısaca sharenting tanımlaması şu şekildedir: “ebeveynler tarafından halka duyurulan çocukların mahremiyetini ihlal eden sosyal medya aracılığı ile fotoğraf, video ve gönderiler şeklinde çocuklar hakkında ayrıntılı bilgi paylaşımı” (Brosch, 2018, s. 78).

Çocukların Çevrimiçi Gizlilik Koruma Yasası (COPPA) ve buna karşılık gelen Kural, Facebook, Snapchat, YouTube veya Hello Barbie’nin tasarlanmasından önce 1998’de kabul edildi. Bu kuralın güncellenmesine rağmen ABD’de çocukların gizliliğini düzenleme şeklini değiştirme çağrıları yapılmıştır. Coppa kuralı 13 yaş altındaki çocukları tarafından yönlendirilen bilerek kullanılan web sitelerindeki kişisel bilgileri (örn: isim, adres, e-posta) alır.

Bir çocuğun kişisel bilgileri asla halka açık olmamalıdır. Bu kişisel bilgiler sitenin hiçbir yerinde görünmemelidir. Bu web sitesini kullanan çocukların ebeveynleri Coppa kuralına uymalıdır. Aksi takdirde 11.000 ABD doları para cezasına çarptırılır. Copa başlangıçta çocukların kişisel bilgilerini pazarlamacılar tarafından istenip istismar etmesini önlemek amacıyla kullanılmış, lakin daha sonra karmaşık bir yapıya bürünmüştür (Revisiting Coppa Rule).

Bazı ebeveynler psikolojik doyum amacıyla sosyal medyada çocuğu ve ebeveynliği ile ilgili paylaşım yaparak onaylanma ihtiyacı duyabilmektedir. Bu noktada ebeveyn çocuğu ve ona verebileceği zararı öngöremez. Zira sosyal medyanın tehlikeleri de sadece ebeveynin çocuğunu paylaşmasından ileri gelmeyecektir.

Sonuç ve Öneriler

Yaşanan toplumsal dönüşümler, günden güne değişen kitle iletişim araçlarının çeşitliliği, bu araçların kullanım amaçlarının yön değiştirmesi gibi pek çok kavram küreselleşen dünyanın internetin yörüngesinde dönmesine sebep olmaktadır. Değişim olağan hale gelmiş, çocuk ve çocukluk kavramları değişirken ebeveynlik ve amaçları da değişmiştir. Çocuğun her anını sosyal medyada paylaşma dürtüsüne engel olamayan ebeveynler (özellikle anneler) çocukları için bir tehdit unsuru olmaktadır. Çocuğun haklarının ihlali gelecek açısından ebeveyn için yaptırım oluşturmaktadır. Henüz yasal olarak çocuklara ait fotoğraf ya da video paylaşımının kısıtlanması kapsamlı bir hukuki zemine kavuşturulmuş değildir. Unutulma hakkı, kişisel verilerin korunması ile benzer anlama gelse de bireyin kişisel verilerine yönelik sildirme hakkını da içinde barındırmaktadır.

Sharenting kavramına istinaden, ebeveynin çocuğunu paylaşma amacı çeşitli formlardan oluşur. Blogger anneleri başka ebeveynlere örnek teşkil etmek ve takipçi sayısını artırmak adına çocuğunun gelişim evrelerini sürekli sosyal medyada (sıklıkla instagramda) paylaşmaktadır. Bir diğer paylaşım ünlüler tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel hayatını çocuğu ile renklendiren ebeveynler popülerlik uğruna çocuklarını da sosyal paylaşım sitelerine yüklemekte, doğar doğmaz çocuğu adına hesaplar açmakta ve onun adına fotoğraflar paylaşmaktadır. “Sharenting” kapsamında ele alınabilecek bir başka paylaşım ritüeli ise hasta olan çocuğu için yardım kampanyası adı altında bir sayfa açıp geniş kesimlere ulaşmayı hedeflemektedir. Yardım, paylaşım, popülerlik gibi pek çok amaçlar sosyal medyada çocuklarını paylaşan ebeveynlerin çocuk haklarını ihlal ettikleri konusunda düşünmediklerini söylemek haksız sayılmaz.

Çocuk ve çocuk hakkında paylaşılan gönderiler de asıl amaç ebeveynin çocuğunu tehlikeye atmaya çalışması değildir. Çocuk sadece ebeveynin paylaşımları ile mahremiyet kaybına uğramaz. Çocuğu hakkında etiketlemeler ile paylaşım yapan, benzer ilgi alanları ile başka kişilerin o gönderilere ulaşması sağlanarak repost eden kişiler de bir başkasının çocuğun hakkını ihlal etmiş olmaktadır. Uzun vadede bu paylaşımlar çocuğun özel yaşantısının ifşa edilmesi noktasında görülse dahi, anlık paylaşımlar anlık bağlantı kurmanın ötesine geçmemektedir. Paylaşımların arkasında farklı ilişkiler, anlamlar, amaçlar bulunmakta, hakkında paylaşım yapılan çocuk dijital mecrada bir “risk” kategorisi haline getirilmektedir. Paylaşımların kötü amaçlar için kullanılmasını hiçbir ebeveyn istemez. Buna rağmen sürekli çocuğunu paylaşan ebeveyn modeli aynı zamanda psikolojik olarak paylaşım konusunda kendini engelleyememekte, rüştünü bu şekilde ispat etme yarışına istemsizce girmektedir.

Sosyal medya bu noktada mahremiyeti zedelemektedir. Ebeveynlerin çoğu, kişisel bilgilerini ve çocuklarının fotoğraflarını çevrimiçi paylaşırken iyi niyetli davranırlar. Ancak uzun vadede bu durumun sakıncalarına rastlamak söz konusudur.

* Cansu Dursun

Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Doktora Öğrencisi
cansu1@gmail.com.

Kaynakça

- Akgül, A. (2016). Kişisel Verilerin Korunmasında Yeni Bir Hak: “Unutulma Hakkı” ve AB Adalet Divanı’nın “Google Kararı”. *TBB Dergisi*, Sayı:116,11-38.
- Alankuş, G. (2007). *Çocuk Odaklı Habercilik*, IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Altun, D. (2019). An Investigation Of Preschool Childrens’s Digital Footprints and Screen Times and of Parents Sharenting and Digital Parenting Roles. *International Journal of Eurasia Social Sciences* 10(35), 76-97.
- Ariès, P. (1962). *Centuries of Childhood A Social History of Family Life*. New York. Vintage Books a division of Random House
- Bartels, J. S. (2015). Parents’ Growing Pains on Social Media: Modeling Authenticity. *Charecter And...*, 1, 51-70.
- Bauman, Z.; Lyon, D. (2018). *Akışkan Gözetim*. Ayrıntı Yayınları.
- Brosch, A. (2016). When The Child Is Born Into The Internet : Sharenting As A Growing Trend Among Parents On Facebook. *The New Educational Review* , 43, 225-236.
- Brosch, A. (2018). Sharenting-Why Do Parents Violate Their Children’s Privacy?. *The New Educational Review*, 54, 75-85.

- Child Health Evaluation and Research Unit. Parents on social media: Likes and dislikes of sharenting. *C.S. Mott Children's Hospital National Poll on Children's Health (2015)*, 23(1):1-3.
- Erbay, E. (2012). Türkiye'de Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma Ve İzlemeye Yönelik Uygulamaların Eleştirel Analizi Ve Bir Model Önerisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23 (2), 47-74.
- Erişir, R., Erişir, D. (2019). Yeni Medya ve Çocuk: Instagram Özelinde Sharenting (Paylaşanababalık) Örneği. *Yeni Medya Dergisi*, 50-64.
- Giddens, A. (2010). Mahremiyetin Dönüşümü (İ. Şahin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları. *Sosyoloji Dergisi Armağan Dergisi*, 1-22.
- Horrocks, C. (2000). Baudrillard ve Milenyum (K. Ökten, Çev.). Everest Yayınları.
- Kural, S. (2013). Türkiye'nin Y Kuşağı Mark Zuckerberg'e Özeniyor [Araştırma]. *SosyalMedya.co*.
- Mayall, B. (2018). Çocukluk Sosyolojisi Tarihi (T. F. Orman, Çev.). Beta Yayınları.
- Özcan, Ö. (2017). Orta Çağ'dan Erken Modern Döneme Çocukluğun Tarihsel Gelişimi. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2 (4), 91-126.
- Postman, N. (1995). Çocukluğun Yokoluşu (K. İnal, Çev.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Morris, E. (2019). Revisiting Coppa. *Family Online Safety Institute*.
- Steinberg, S. (2017). Sharenting: Children 's Privacy in the Age of Social Media. *University of Florida Levin College of Law UF Law Scholarship Repository*.
- Sennett, R. (2010). Kamusal İnsanın Çöküşü. Ayrıntı Yayınları.
- Serozan, R. (2005). Çocuk Hukuku. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Şirin, M. R. (2012). Dersimiz Çocuk. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şirin, M.C. (2017). Fransa ve Türkiye'de Korunması Gereken Çocuk ve Çocuk Koruma İdaresinin Tarihsel Gelişimi. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2(3), 43-69.
- UNİCEF (2017). Dijital Bir Dünyada Çocuklar. New York.
- Uzun, R. (2014). Çocukların Medyadan ve Medyada Korunması Çocuklara Yönelik Etik Davranış Kurallarının İncelenmesi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 22, 152-167.
- <https://www.mbkaya.com/hukuk/unutulmahakki.pdf> (Erişim Tarihi: 28.07.2019).
- <https://digitalage.com.tr/makale/sosyal-aglar-ve-cocuklarin-mahremiyeti/> (Erişim Tarihi: 07.10.2019)
- <http://www.serapduygulu.com.tr/yazi-arsivi/sosyal-medyada-cocuk-istismari-sosyal-medyada-cocuklarin-fotograflarini-paylasmak-mahremiyet-ihlali-midir-1515527112-1515527175.html> (Erişim Tarihi: 07.10.2019)
- https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160302_facebook_ebeveynlere_uyari (Erişim Tarihi: 07.10.2019)